

PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Versijnt driemaandelijks
oktober, november, december 2022
P708387

DOODSVERLANGEN

*Ik wil sterven in de herfst
Als het licht teder is
gefilterd door de dode blaren
Maar stel dat ik
de innerlijke vrede vind,
die ik zo lang al zoek.
Wil ik dan weg?
Ik hou van de man
die mijn wanhoop deelt
Zijn warmte omhult mij
Heeft hij mij nodig
zoals ik hem?
Herfst is inkeer
Melancholie om wat was:
De felle zomer, de zon
Deel van de cirkel:
Geboorte, leven, dood.
Kan ik de winter aanvaarden?
Ik met hem?
Hij met mij?
Ik weet het niet.*

JANINE DE ROP

(Gent, 26.10.1927 - Gent, 02.12.2014)

*Uittreksel van: Marc Cosyns'
'Verhalen voor het sterven gaan'.*

Foto Siegfried Van den Enden

Recht op Waardig Sterven vzw
Italiëlei 153, 2000 Antwerpen

Tel: 03 272 51 63
E-mail: info@rws.be
www.rws.be

Bank

IBAN: BE19 3200 2641 7012
BIC: BBRUBEBB

Beheersorgaan

dr. Marc Van Hoey, voorzitter
Rita Goeminne, ondervoorzitter
Fanny Favys, secretaris
Marc Vanryckeghem, penningmeester
dr. Marc Cosyns, Jacqueline Simon, Anne-Marie Claus,
David Lambrechts, Lynn Van Hoey,
dr.iuris Jean Vroman

Controle der rekeningen

René Laforce

Redactieraad

Eindredactie

Marc Van Hoey

Redactieraad

Romain De Clercq, Mick De Wachter,
Mireille Fourneau, Elka Joris, Els Schepers,
Siegfried Van den Enden
E-mail: redactieraad@rws.be

Verantwoordelijke uitgever

Marc Van Hoey
Italiëlei 153, 2000 Antwerpen
Ondertekende artikels vallen onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs

Vormgeving & druk

Lay-out en druk: www.dewrikker.be

Deadlines

Teksten, foto's en illustraties inzenden vóór:

1 december voor nr 1 - jan-feb-maa

1 maart voor nr 2 - apr-mei-jun

1 juni voor nr 3 - jul-aug-sep

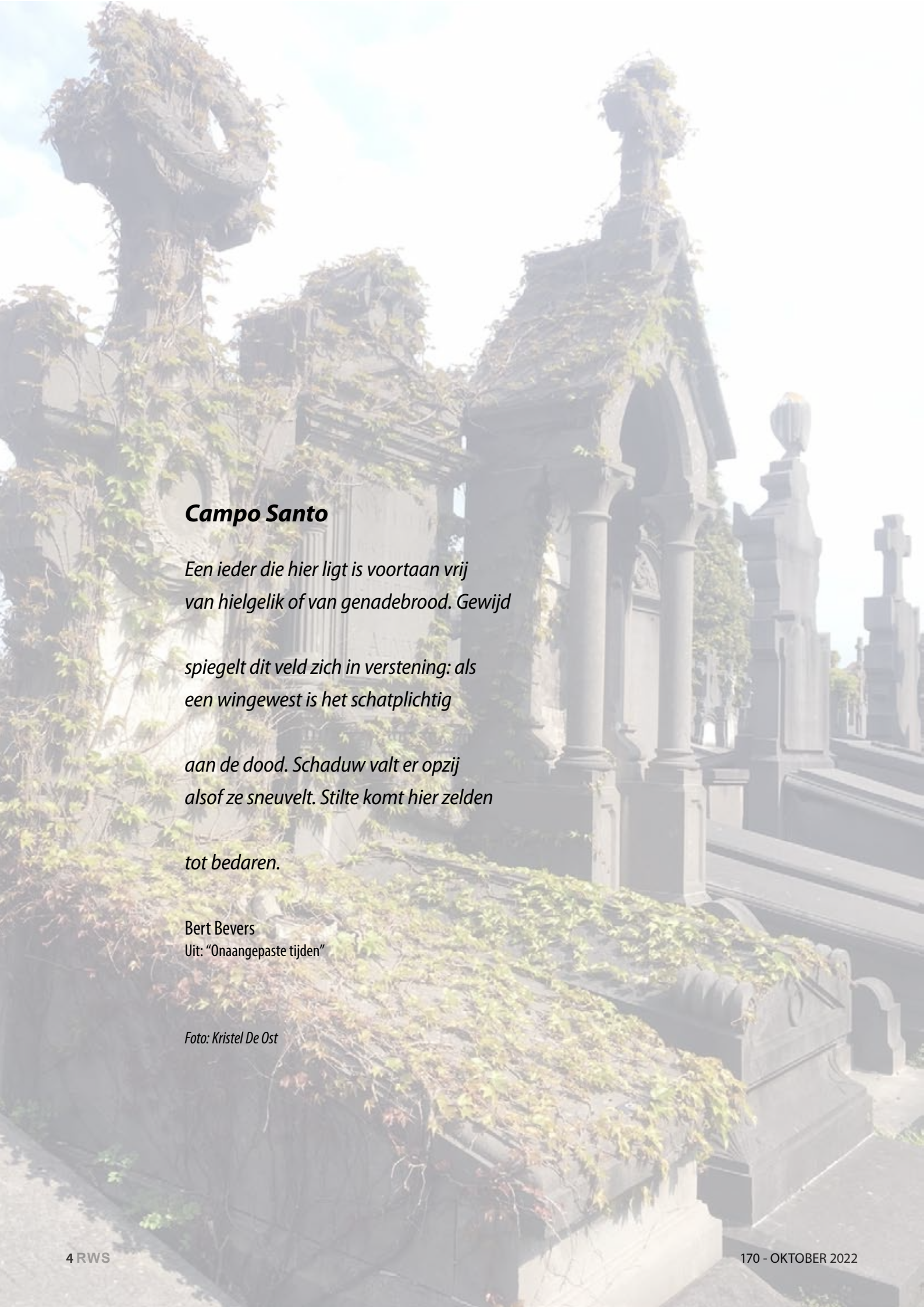
1 september voor nr 4 - okt-nov-dec

Gedrukt op 100 % gerecycleerd en chloorvrij
gebleekt papier

ISSN: 2031-8960

In dit nummer

- 4 • Gedicht "Campo Santo", Bert Bevers
- 5 • Woordje van de voorzitter
• Gedicht "Eenzaam als het woordje ooit", Bert Deben
- 6 • Euthanasie als misdrijf, nu ook terugbetaald? Marc Cosyns
- 8 • Internationaal nieuws
- 10 • 20 jaar wet op patiëntenrechten
- 12 • Boekbespreking "Tot de dood ons scheidt", Lionel Shriver
- 14 • KU Leuven kiest voor Bart Moeyaert als nieuwe huisschrijver
- 15 • Filmbespreking "Blackbird"
- 16 • Contacten met RWS
- 17 • Wij stellen u Els Schepers voor
- 18 • Lezersinzendingen
- 19 • Cartoon
• Woordzoeker
• Ik word lid van RWS
- 20 • Boekbespreking "Joséphine", Anne-Laure van Neer
- 21 • Boeken & documenten
- 22 • Nuttige adressen
• Boeken te koop bij RWS
- 23 • Op de vooravond van het 40-jarig bestaan van RWS
- 24 • Uitnodiging lezing "Beslissingen bij levenseinde"

Campo Santo

*Een ieder die hier ligt is voortaan vrij
van hielgelik of van genadebrood. Gewijd*

*spiegelt dit veld zich in verstening: als
een wingewest is het schatplichtig*

*aan de dood. Schaduw valt er opzij
alsof ze sneuvelt. Stilte komt hier zelden*

tot bedaren.

Bert Bevers

Uit: "Onaangepaste tijden"

Foto: Kristel De Ost

Beste lezers,

Wat moet een mens zoal schrijven in een voorwoord...? Waarom noemt men het trouwens voor-woord? Eigenlijk is het een welkomstwoord, een introotje op wat men mag verwachten. We zouden het ook proloog of voorspel kunnen noemen, maar neen. Van de voorzitter wordt nu eenmaal verwacht dat hij de openingszet doet, niet de secretaris of de ondervoorzitter maar "de" voorzitter.

Oké, het zal dus een opgelegde taak zijn waarvoor ten minste vier keer per jaar een tekst geproduceerd wordt door ondergetekende.

Het laatste nummer van het jaar 2022, het laatste voorwoord in het jaar dat de euthanasiewet 20 jaar geleden van kracht werd. Wat er allemaal gebeurde op dit gebied wordt in een bondig overzicht beschreven door onze voorzitter van de redactieraad, Mick, met dank hiervoor. Meteen wil ik toch ook onze medewerkers Mireille, Siegfried, Elka en Romain bedanken voor hun niet aflatende inzet, correctiewerk en nalezen van de teksten allerlei.

U leest ondertussen ook dat we sinds 1 juli van dit jaar een nieuwe coördinator hebben aangeworven. Els is het nieuwe gezicht en de warme stem die u dagelijks kan horen. Inderdaad, Els werkt elke dag van de week in de voormiddag behalve op donderdag enkel in de namiddag. Dit vooral met het oog op onze permanenties.

De prijs Léon Favys en Hugo Van den Enden wordt dit jaar niet uitgereikt omdat er geen scripties noch thesissen zijn ingestuurd. Ik vraag me echt af of er geen scripties worden gemaakt die met levenseinde, palliatieve zorg en gezondheid verband houden... Misschien moeten we een nieuwe campagne op touw zetten om die prijs meer in de schijnwerpers te plaatsen.

Geacht publiek, trouwe lezer, ik hoop dat u kan genieten van dit verzorgde kwartaalblad waar elke keer noest aan gewerkt wordt.

Ciao ciao

■
Uw voorzitter
Marc Van Hoey

Eenzaam als het woordje ooit

*De taakverzoeken zijn voltooid
wat overblijft is af te sluiten
het doven van de sterren buiten
de maan nu inktzwart opgeplooid*

*zo eenzaam als het woordje ooit
wordt alles duister door de ruiten
geen zuchten meer, geen stemgeluid
en wat nog rest wordt uitgestrooid*

*behalve dan het denken aan
doorheen de nacht, het wakker zijn
het sprakeloos gevuld van pijn
het nooit meer rustig slapen gaan*

*geen ster die blinkt, geen maneschijn
zo somber wordt hier stilgestaan.*

© bert deben

Euthanasie als misdrijf, nu ook terugbetaald?

Marc Cosyns - Artikel verschenen in de Artsenkrant van 30 juni 2022

Marc Cosyns

Huisarts en academisch consulent Volksgezondheid & Eerstelijnszorg UGent. RWS-bestuurslid

'Hoeveel kost dat als ik euthanasie vraag?' 'Hoe zie ik op mijn ziekenhuisfactuur hoeveel men voor die euthanasie gerekend heeft?' 'Dokter, moeten we u nu niets extra betalen tenzij dat huisbezoek, dat klopt toch niet, kan ik geen palliatief doel steunen?' 'Voor de euthanasie van mijn hond heb ik 135 euro betaald, hij woog minder dan 10 kg en dus mocht ik hem in onze tuin begraven. Een hond van mijn gewicht kostte daar toen 220 euro vernam ik op mijn nieuwsgierige vraag, met extra kosten voor de crematie en we moesten op voorhand betalen.' Het zijn vragen en reacties die we horen van patiënten en naasten die bewust omgaan met hun levenseinde.

Maar ook andere opmerkingen en oprispingen komen aan bod: 'Euthanasie is wel een misdrijf, hé, zoiets kan toch niet door de ziekenkas terugbetaald worden?' 'Die dokter die hier op advies alles kwam nakijken, zei dat hij betaald werd door zijn lijf(!)organisatie maar lang moest wachten op zijn geld. En de dokter die ons vader helpt, zou die echt niets krijgen?' 'Mijn neef in Nederland vertelde mij dat euthanasie daar in de zorgverzekering zit, maar wel geen natuurlijke dood is zoals hier. Waarom is het toch allemaal zo ingewikkeld om rustig en waardig te kunnen sterven als het dan toch moet, als men het aanvaardt of wil?' ►

► Vóór het tot stand komen van de wetgeving was er al discussie over het opnemen van euthanasie in het ziekenfondspakket en de terugbetaling van onkosten en technische uitvoering: 'Er is geen geld voor palliatieve zorg en wel voor euthanasie?', was een vaak gehoorde oprisping. 'Euthanasie is geen normale medische handeling en zal het nooit worden zolang er verwijzing is naar misdrijf', was een van de gevleugelde uitspraken van toenmalig minister van Volksgezondheid Laurette Onkelinx (PS).

Haar voorganger Rudy Demotte wou een systeem uitdokteren gelijkaardig aan de quasi volledige terugbetaling van abortus, via een revalidatie-overeenkomst.

In 2013 zorgde Onkelinx wel voor de 'experimentele' vergoeding (160 euro) van de adviserend artsen bij middel van een 'Koninklijk besluit tot vaststelling van de voorwaarden waaronder een tegemoetkoming van de verplichte verzekering geneeskundige verzorging en uitkeringen mag worden verleend (door een inrichtende macht) voor het verstrekken van medisch advies naar aanleiding van een individueel verzoek voor een zelfgekozen levenseinde'.

Moeten we niet dringend de wetten en verzoeken inzake levenseindebeslissingen samen en gecoördineerd ter harte nemen?

De in het KB opgenomen evaluatie na 5 jaar heeft nooit plaats gehad en werd door sommige politici gekoppeld aan de evaluatie van de euthanasiewetgeving. Een evaluatie die tot op heden dode letter blijft.

Op 16 mei laatstleden was het 20 jaar geleden dat de stemming over 'de wet betreffende de euthanasie' plaatsvond in de Kamer. Er was geen applaus zoals bij de 'abortusstemming' op 3 april 1990 maar de handtekening van een ondertussen andere koning volgde zonder problemen op 28 mei 2002.

Ondertussen zijn er drie wijzigingen aangebracht, waarvan de eerste de apothekers betrof die ontslagen werden van medeplichtigheid. Alhoewel deze inlassing de bevestiging van euthanasie als misdrijf benadrukt, kreeg ze geen media-aandacht.

De uitbreiding van euthanasie naar oordeelsbekwame minderjarige patiënten (kinderen!) zorgde voor veel controverse en beklemtoonde in de (straf)wet het kwalijke onderscheid tussen fysiek en psychisch lijden, dat totaal achterhaald is.

De wijziging naar een levenslang geldende wilsverklaring in 2020 wordt door sommigen beschouwd als een opstap naar de uitbreiding van het gebruik van de wilsverklaring voor patiënten met aangeboren hersenaandoeningen, waaronder dementie.

Het bevestigt en vermeedert terzelfder tijd de verwarring tussen de te verschonen strafrechtelijke daad die euthanasie blijft en de adviezen die als normale medische handelingen gelden

Op 30 mei 2022 verscheen een vierde wijziging in het Staatsblad ten gevolge van de wet 'houdende diverse dringende maatregelen inzake gezondheid' van 18 mei 2022. De vergoeding voor het uitvoeren van de euthanasie wordt door art. 148 ingeschreven in de euthanasiewet, art 13/1-2. Het tarief evenals de toepassingsvoorwaarden moeten nog bij KB bepaald worden (men denkt in het verzekeringscomité aan een tarief van € 75).

Daarnaast stelt art. 79 van die wet dat 'het verstrekken van medisch advies naar aanleiding van een individueel verzoek voor een zelfgekozen levenseinde' een geneeskundige verstreking wordt die de ziekteverzekering ten laste neemt (onder art. 34 van de Wet op de ziekteverzekering). Of dit veel media-aandacht zal krijgen, is te betwijfelen, maar men kan het als positief beschouwen dat er nu eindelijk financiële honorering zal komen.

Het bevestigt en vermeedert terzelfder tijd de verwarring tussen de te verschonen strafrechtelijke daad die euthanasie blijft en de adviezen die als normale medische handelingen gelden. De vraag is ook in welke mate financiële honorering kan bijdragen tot een beter inzicht in het aantal geregistreerde casussen waar de aangifte bij de euthanasiecommissie nu ondergerapporteerd blijkt.

En wat met de strafrechtelijke definitie van euthanasie als 'opzettelijk levensbeëindigend handelen door een ander, op diens verzoek' die verandert in 'een individueel verzoek voor een zelfgekozen levenseinde'? Wordt er een allusie gemaakt naar de mogelijkheid van begeleiden bij 'voltooid leven'?

En waar situeren de andere levenseindebeslissingen zich? Zoals het begeleiden van stopzetten van behandeling, het vermijden van eten en drinken, de keuze voor comfortbehandeling, de palliatieve sedatie? Het zijn intensieve begeleidingstrajecten die wél als normaal medisch handelen beschouwd worden, maar niet apart financieel gehonoreerd worden.

Misschien moet we een factcheck toepassen en tot de bevinding komen dat euthanasie een misdrijf is en blijft waarvan de uitvoering vergoed wordt en de adviezen terugbetaald. Alle andere levenseindebeslissingen ressorteren onder normaal medisch handelen maar hebben geen nomenclatuurnummer en worden financieel niet gehonoreerd.

Is dat geen discriminatie en moeten we niet dringend de wetten en verzoeken inzake levenseindebeslissingen samen en gecoördineerd ter harte nemen? ■

EUROPA

NEDERLAND

De Nederlandse Raad van State heeft eindelijk zijn verslag vrijgegeven over het wetsvoorstel Voltooid Leven, dat beoogt oudere (> 75jaar) niet-terminale mensen in Nederland toegang te geven tot vrijwillige euthanasie. De Afdeling advisering van de Raad van State heeft een aantal bezwaren bij het initiatiefvoorstel en adviseert het voorstel niet in behandeling te nemen, tenzij het is aangepast.

Dit wetsvoorstel is dus niet zonder controverse, hoewel het brede steun geniet onder de Nederlandse bevolking. Andere criteria zijn dat er ten minste twee maanden bedenktijd moet zitten tussen het eerste en het laatste verzoek, en dat moet worden vastgesteld dat het om een vrijwillige en weloverwogen keuze gaat, zoals in het wetsvoorstel is opgenomen.

ITALIË

“Mario”, Italië's eerste geval van “geassisteerde suïcide”

“Mario”, wiens echte naam **Federico Carboni** (van Senigallia in de provincie Ancona) luidde, stierf op 16 juni 2022 op 44-jarige leeftijd. Bij een verkeersongeval twaalf jaar geleden liep hij een dwarslezie op. Hij was niet terminaal ziek en is de eerste persoon die succesvol hulp kreeg voor medisch geassisteerde suïcide, nu die gelegaliseerd is door het Constitutioneel Hof onder nummer 242/2019 als de Cappato-Antoniani casus.

Federico was wilsbekwaam en in staat om Nembutal zelf toe te dienen via een injectie. Hij deed er twee jaar over om die Nembutal te verkrijgen en overeenstemming te bereiken over de wijze van toediening. In dezelfde week overleed ook **Fabio Ridolfi**, een 46-jarige man, die al achttien jaar verlamd was. Zijn verzoek om hulp bij sterven duurde ook jaren.

“Mario” verzocht zijn ware identiteit pas te onthullen na zijn overlijden.

De totale kost van 5000 € werd geheel door de patiënt gedragen met behulp van fund-raising door de Luca Coscioni Associazione (L.C.A.).

De procedure werd gesuperviseerd door dr. Mario Riccio, anesthesist van Piergiorgio

Welby en adviseur van Federico bij het juridische proces.

Zijn familie en vrienden, Marco Cappato, schatbewaarder van L.C.A. en een deel van het rechtskundig team waren aanwezig.

Het finale groene licht voor deze medisch geassisteerde zelfdoding kwam op 9 februari met de beslissing welk middel gebruikt zou worden, alsook de manier van toediening.

Dat was ruim twee jaar na zijn initieel verzoek aan het regionaal gezondheidsinstituut en na een lange strijd die hij samen met de stichting Luca Coscioni voerde.

Zijn laatste woorden waren: “Ik kan niet ontkennen dat ik spijt heb te moeten gaan. Ik zou een leugenaar zijn als ik het anders zou zeggen, omdat het leven mooi is en we hebben er maar één. Maar helaas, dit is hoe het eindigt. Ik deed alles om het best mogelijke leven te leiden en trachtte mijn gebrek te overwinnen, maar ik ben aan het eind van mijn Latijn, mentaal en fysiek. Ik heb geen autonomie in mijn dagelijks leven, ik hang af van medeleven en ben afhankelijk van anderen voor alles en nog wat. Ik heb volkomen vrede met wat ik ga ondernemen. Samen met de stichting Luca Coscioni hebben we defensief gespeeld door aan te vallen en offensief door te verdedigen. We hebben een plaats in de wetboeken van Italië gehaald en een stukje nationale geschiedenis geschreven, en ik, ik ben vereerd bij jou te zijn. Ik ben eindelijk vrij te vliegen naar waar ik wil.”

Federico heeft niet gekozen om naar Zwitserland te gaan, maar vocht voor zijn recht in zijn Italië. Zo heeft hij getimmerd aan de weg voor alle anderen in gelijkaardige situaties.

Maar op dit moment is de wet in Italië inadequaat en er dringt zich een nieuw ernstig debat op.

(Vertaling dr Marc Van Hoey)

VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA

Abortus in de VS

We kunnen dit nieuwsoverzicht niet voorbij laten gaan zonder melding te maken van het opheffen van het recht van vrouwen op toegang tot abortus in de VS. Vanuit hier in Europa lijkt deze beslissing van het Hof een verbijsterend naïeve en kwalijke ontwikkeling. Wij hebben veel sympathie voor de abortuskwestie. Het is mijn lichaam en mijn recht om te kiezen wat ik ermee doe. Mijn Leven, Mijn Keuze, Mijn Dood. Duidelijker dan dit kunnen we niet zijn!

AUSTRALIE

NEW SOUTH WALES (MET HOOFDPLAATS SYDNEY)

Australië heeft voor een uiterst conservatieve en restrictieve wet gekozen, waaruit blijkt dat men weinig heeft geleerd van de ervaringen van landen als Nederland, België en Zwitserland, of zelfs Canada, dat een aantal van zijn strengste eisen heeft versoepeld (bv. rond psychisch lijden).

ZWITSERLAND

De Zwitserse Artsenvereniging FMH (Foederatio Medicorum Helveticorum) heeft nieuwe richtlijnen uitgebracht voor Zwitserse artsen waardoor het moeilijker wordt voor buitenlanders om een VAD (voluntary assisted dying of hulp bij zelfdoding) te krijgen in Zwitserland. In een reeks maatregelen, gericht op het bewust medicaliseren van een niet-medisch wetsartikel dat iedereen toestaat om iemand anders te helpen sterven (zolang iemands motieven altruïstisch zijn), heeft de FMH nieuwe verplichtingen opgelegd aan Zwitserse artsen.

Deze beperkingen omvatten:

- twee gesprekken voeren met potentiële VAD-aanvragers met twee weken tussen-tijd.
- Geen VAD meer voor “gezonde” mensen, ongeacht hun leeftijd.
- Vaststellen van de wilsbekwaamheid door een onafhankelijke derde partij.

Hoe deze nieuwe richtlijnen zullen worden nageleefd door de Zwitserse VAD-organisaties is afwachten. Maar omdat alle Zwitserse VAD-organisaties het medicijn Nembutal gebruiken voor de zelfdoding en dat alleen artsen Nembutal kunnen voorschrijven, is het moeilijk om zich een andere realiteit voor te stellen, tenzij de niet-medische optie Sarco kan worden ingevoerd. Sarco (een capsule waarmee je uit het leven zou kunnen stappen zonder tussenkomst van een arts) vereist geen geneesmiddelen en dus geen artsen.

20 jaar wet op patiëntenrechten.

Heel wat steentjes verlegd, al blijft de rivier stromen.

Artikel van De Maakbare Mens, gepubliceerd op 21 augustus 2022.

Naar aanleiding van de twintigste verjaardag van de wet op de rechten van de patiënt, besteedt De Maakbare Mens dit jaar extra aandacht aan het thema. Dit najaar staan er verschillende panelgesprekken op ons programma en starten we met infosessies om burgers te informeren over hun patiëntenrechten en hoe ze uit te oefenen. Op deze verjaardag delen we graag alvast onze analyse.

De wet op de patiëntenrechten blaast dit jaar twintig kaarsjes uit. De goedkeuring van deze wet was onmiskenbaar een mijlpaal. De relatie tussen zorgverleners en patiënten werd verduidelijkt en patiënten kregen duidelijke rechten zoals het recht op kwaliteitsvolle dienstverlening, inspraak in hun behandeling, toegang tot hun dossier, enzovoort. Maar hoe staan patiënten er voor twintig jaar na invoering van de wet?

Het blijft een oud zeer dat de patiëntenrechten niet goed gekend zijn bij de burger. Uit een bevraging die De Maakbare Mens eerder dit jaar hield bij 500 personen blijkt dat 40,7% aangeeft geen patiëntenrechten te kennen. 73% van de bevroegden gaf ook aan niet te weten wat te doen als ze menen dat hun patiëntenrechten worden geschonden.

Vlaamse burgers zijn dus niet goed op de hoogte van hun rechten als patiënt. Dat is beslist niet omdat men het belang niet begrijpt of omdat het hen niet interesseert. Burgers hebben wel degelijk ideeën over het soort gezondheidszorg dat ze willen, zo bleek uit de gesprekken die De Maakbare Mens na de bevraging had met een tiental burgers. We kwamen op basis daarvan tot een aantal belangrijke vaststellingen.

Uitdagingen voor de patiëntenrechten

De vrije keuze voor een beroepsbeoefenaar wordt bedreigd door het tekort aan huisartsen en specialisten, door lange wachttijden

en patiëntenstops. Als het niet klikt tussen een zorgvrager en zorgverlener, heeft de zorgvrager de vrijheid op zoek te gaan naar een andere zorgverlener. Ook die zorgverlener zelf kan doorverwijzen. Maar in de praktijk ligt dat moeilijk door de tekorten en lange wachttijden. Het probleem rijst ook voor wie een tweede opinie zoekt. En word je door een arts doorverwezen voor verder onderzoek of behandeling, dan riskeer je opnieuw weken of maanden te moeten wachten.

Ook het recht op kwaliteitsvolle dienstverlening heeft hieronder te lijden. De tijdsdruk op artsen en patiënten is enorm. Heb je een afspraak met een arts of specialist, dan sta je soms voor je het weet terug buiten. De ene afspraak is nochtans de andere niet. Een huisartsbezoek voor een bloeddrukcontrole of een consultatie omdat je op het randje van een burn-out staat, laten zich moeilijk met elkaar vergelijken, maar bij beiden is de tijdsdruk hoog. Er is niet altijd tijd om het volledige verhaal te doen, laat staan om alle informatie te laten bezinken. Vaak duiken er achteraf nog vragen en bezorgdheden op die soms onbeantwoord blijven.

Je kunt ook niet alle aspecten van gezondheidszorg in een formele procedure gieten. Bepaalde zorgwaarden kunnen niet juridisch afgedwongen worden, maar zijn voor zorgvragers wel belangrijk. Bijvoorbeeld dat een goede zorgverlener ook empathisch is, verantwoordelijkheidszin heeft en op een duidelijke en toegankelijke manier kan communiceren.

De geïnformeerde toestemming is op verschillende vlakken een uitdaging. Patiënten willen bij een opname in het ziekenhuis goed ►

► geïnformeerd zijn. Maar als je bij aankomst een bundel papieren krijgt om te ondertekenen, dan heb je meestal geen tijd of ruimte om die rustig door te nemen. Het voelt niet aan als het juiste moment. Daar bovenop vormt het jargon dat in dergelijke documenten vaak wordt gebruikt, een drempel. De geneeskunde kent steeds meer specialistische onderzoeken en behandelingen en de techniciteit neemt toe. Ook dat vormt een grote uitdaging voor de geïnformeerde toestemming, zeker onder tijdsdruk.

Naar de financiële kant van een behandeling blijft het vaak gissen. Hoe de financiering is geregeld en wat het onderscheid is tussen een geconventioneerde en niet-geconventioneerde (tand)arts, is voor velen onduidelijk. Eigenlijk zou een patiënt heel eenvoudig moeten kunnen weten of een arts geconventioneerd is en welke tarieven er worden gehanteerd. De geschatte kostprijs van een ingreep of opname zou vooraf spontaan aan de patiënt meegegeeld moeten worden.

Veel burgers weten niet echt wat ze zich moeten voorstellen bij hun patiëntendossier. Of wat ze moeten doen om er inzage in te krijgen. Vroeger kon een patiënt zijn papieren dossier opvragen en kreeg hij een kopie mee naar huis. Nu kan hij in principe op elk moment van thuis uit zijn medisch dossier raadplegen. Maar dat verschillende platformen online toegang bieden tot medische verslagen en informatie is verwarrend. Dus zelfs wie digitaal actief is, moet eerst zijn weg zoeken op de verschillende sites en toepassingen.

Bij alle voorbeelden blijkt de implementatie van de wet op de patiëntenrechten in de praktijk niet zonder slag of stoot te verlopen.

Het bredere kader

De wet op de patiëntenrechten zette zeker een aantal veranderingen in gang die bijdragen tot een goede gezondheidszorg. Als we vandaag ernstige pogingen doen om de patiënt te betrekken in zijn eigen zorgtraject, als we

begrepen hebben dat ook jonge kinderen info op maat verdienen over een ingreep die eraan komt, als we tot in de laatste fase van het leven inzetten op pijnbestrijding, en als we een aanspreekpunt hebben georganiseerd voor mensen die ontevreden zijn over hun behandeling, dan is dat de verdienste van de wet op de patiëntenrechten. De wet heeft ons bewustzijn zonder meer verbreed, al biedt ze geen garantie op een gezondheidszorg zonder tekortkomingen.

Helaas blijkt een wettekst, hoe nobel zijn opzet ook is, niet alle problemen van de baan te rijden. De patiëntenrechten worden soms bedreigd door factoren die buiten het bereik van de patiëntenrechtenwet vallen. Dat komt onder meer doordat de wet focust op de individuele patiënt en zijn relatie met zorgverleners, eerder dan op structurele zaken. Een toegankelijke en betaalbare zorg is een fraai uitgangspunt voor de wet maar dat daar de nodige middelen tegenover moeten staan, laat zich dan weer minder in een wet vatten.

Heel wat factoren die de patiëntenrechten bedreigen, hebben te maken met structurele problemen die de individuele arts en patiënt overstijgen. Ze hebben te maken met de organisatie van de gezondheidszorg: het aantal zorgverleners, tijd, financiering, enzovoort.

Werk aan de winkel

Zorgvragers en zorgverleners moeten beter geïnformeerd worden over de patiëntenrechten. Het is echter niet voldoende dat burgers hun patiëntenrechten beter kennen. Nog belangrijker is dat ze de nodige informatie en hulpmiddelen krijgen om hun rechten in de praktijk uit te oefenen.

Maar wil de patiëntenrechtenwet geen dode letter zijn, dan zijn daarnaast ook hervormingen binnen de gezondheidszorg noodzakelijk. ■

DE MAAKBARE MENS

Antwerpen

Breughelstraat 31, 2018 Antwerpen

Gent

Zwijnaardsesteenweg 41, 9000 Gent

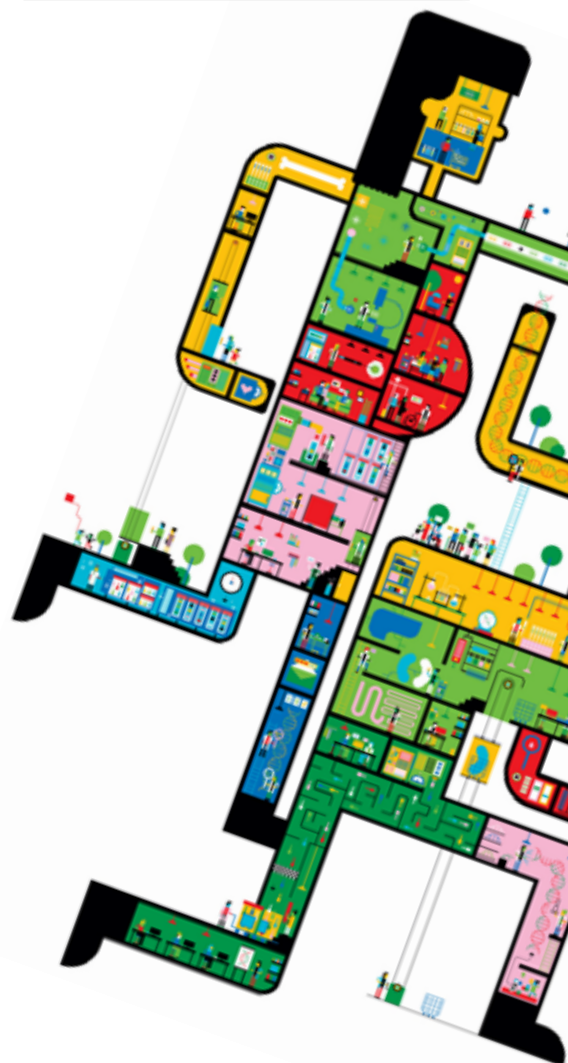
**Dag van De Maakbare Mens:
zaterdag 22 oktober 2022
Gent**

Liberaal Archief / Liberas

Kramersplein 23

Inschrijven via de website

www.demaakbaremens.org/agenda/dag-van-de-maakbare-mens-2022/

TOT DE DOOD ONS SCHEIDT LIONEL SHRIVER

"Tot de dood ons scheidt", het jongste boek van Lionel Shriver (°1957 als Margaret Ann Shriver), is een prachtige en adembenemende roman over de problematiek van het voltooid leven en van het recht op een waardige dood.

Lionel Shriver is één van de beste hedendaagse Amerikaanse auteurs. Ze is een Amerikaanse journaliste die onder meer voor The Wall Street Journal en The Economist heeft gewerkt. Ze neemt geen blad voor de mond, is een beeldenstormer en durft gevestigde taboes grondig in vraag stellen. Wat haar bij recensenten zeker niet altijd populair maakte.

Deze dame is vooral bekend van haar roman "We moeten het even over Kevin hebben", die later werd verfilmd. In dat boek hekelde ze de pampering van kinderen in onze moderne cultuur, ze wees erop dat opvoeden ook grenzen stellen is en niet alleen verwennen, en ze viel scherp uit tegen het idee van Jean-Jacques Rousseau dat kinderen per definitie goed zijn. Later schreef ze kritische romans over de Amerikaanse sociale zekerheid ("Dat was het dan"), over de gevolgen van de economische crisis van 2008 ("De Mandibles"), over de waanzin van gepensioneerden om plots extreem te beginnen sporten ("De weg van de meeste weerstand"). Dit zijn stuk voor stuk spannende boeken waarin zachte humor gepaard gaat met bitter sarcasme. Nooit ontbreekt de boodschap.

Nu is er dus "Tot de dood ons scheidt", een roman waarin Lionel Shriver tussen de regels een hartstochtelijk pleidooi houdt voor een

waardig levenseinde, voor de vrije keuze op een rustige dood bij een voltooid leven.

Echtgenoten Kay en Cyril zijn twee levenslustige vijftigers die samen beslissen om op hun tachtigste een einde aan hun leven te maken. Ze hebben gezien hoe Kay's vader tien jaar lang aftakelde aan Alzheimer. En zoiets willen ze zichzelf niet aandoen. Ze willen als gezondheidswerkers bovendien de belastingen de extra kosten besparen van hardnekkige therapieën om een vervallen lichaam dat pijn lijdt koste wat kost in leven te houden. Als huisarts is Cyril bevoorrecht, hij heeft de pillen al in huis gehaald en ze in de koelkast bewaard. Maar dan nadert de deadline van tachtig jaar. De roman van Shriver begint op dat ogenblik.

Shriver beschrijft zorgvuldig wat er gebeurt. Spetterende discussies passeren de revue: doen we het of doen we het niet? Wat zullen de kinderen ervan vinden? Is je eigen leven beëindigen egoïstisch of is het net egoïstisch dat mensen iemands vrij gekozen zelfdoding willen verhinderen? Zijn wij nog gelukkig? Wat is een zorgbehoevend leven in voortdurende pijn, maar met enkele mooie momenten, nog waard?... Pro en contra worden op een luchtige manier afgewogen.

Al de scenario's komen aan bod. En dat zijn er nogal wat: ze doen het; ze doen het niet; één van hen doet het niet; ze doen het niet en dan volgt een treurniswekkende sukkelgang; de kinderen moeien er zich mee op hatelijke wijze; de politie komt tussenbeide... Zelfs de vreselijke aspecten van het locked in-syndroom (waarbij iemand helemaal verlamd, maar volledig bewust op bed ligt en alleen nog met zijn ogen kan knipperen, nvdr) worden de lezer niet bespaard. ►

► De roman is bij momenten heel grappig en blijmoedig. Het is leuk om de overledenen in een volgend hoofdstuk te zien "verrijzen", omdat daar een ander scenario start. Maar toch is er een scherpe ondertoon en soms is het werk - terecht - verontwaardigd bitter. Het is fout om de roman dood te knuffelen als een louter vermakelijk boek, zoals nogal wat recensenten doen om de politieke boodschap van het werk te verdoezelen.

Shriver toont aan hoe verscheurend de keuze om je leven als voltooid te beschouwen kan zijn, maar ze wijst eveneens op het rationele van zo'n beslissing. Ieder moet voor zichzelf uitmaken wat voor hem of haar het beste is, luidt haar boodschap. En zo is het maar net.

De juridische aspecten van de discussie over het voltooid leven komen slechts zijdelings aan bod. Maar in een roman kan en hoeft dat ook niet. Deze aspecten zouden het werk saaier maken en "Tot de dood ons scheidt" is nu eenmaal een vlot leesbaar boek dat je in één ruk uitleest.

Het blijft echter te betreuren, het is zelfs onvergeeflijk, dat een samenleving als de onze onvoldoende aandacht schenkt aan het recht op waardig sterven. Het blijft te betreuren, het is zelfs onvergeeflijk, dat mensenrechtenhoven als dat van Straatsburg de jarenlange foltering (want dat is het, artikel 3 van het Europees Verdrag!) van mensen met het locked in-syndroom blijven billijken. De politieke, rechterlijke en mediatieke klassen dragen een enorme verantwoordelijkheid in het leed van mensen die hun leven als voltooid beschouwen, maar om hypocriete redenen niet waardig mogen sterven. Ze steken nog

steeds hun kop in het zand hiervoor. Lionel Shriver's boek kan voor deze elite een kaakslag zijn, waarvan ze misschien eindelijk wakker wordt. ■

John De Wit

Journalist en

Freelancer RWS-redactieraad

LIONEL SHRIVER
TOT DE DOOD ONS SCHEIDT, 2021,
Atlas Contact, 335 p.
ISBN 9789025471378

foto: Singel Uitgeverijen

KU Leuven kiest voor Bart Moeyaert als nieuwe huisschrijver

Bart Moeyaert is vanaf dit academiejaar de nieuwe writer-in-residence van KU Leuven. Hij treedt in de voetsporen van Annelies Verbeke en Saskia De Coster. Als huisschrijver van de universiteit zal hij onder meer een vak Creatief Schrijven geven voor masterstudenten, en met leden van de KU Leuven-gemeenschap nadenken over de notie van het **'voltooide leven'**.

De boeken, toneelstukken en gedichten van Bart Moeyaert zijn sinds zijn debuut in 1983 door lezers van alle leeftijden ontdekt, wat hem een aparte plek geeft binnen de Nederlandstalige literatuur. Zijn werk is vaak bekroond, zowel in binnen- als buitenland, o.a. met de Woutertje Pieterse Prijs, de Gouden Uil, de Deutscher Jugendliteraturpreis en de Norske Oversetterpremien. In 2019 won hij de internationale Astrid Lindgren Memorial Award. Zijn werk verscheen tot hiertoe in vijftientig talen. Moeyaert was Antwerps stadsdichter in 2006 en 2007, en werd in 2014 aangesteld als artistiek intendant van het project Gastland Vlaanderen en Nederland op de Frankfurter Buchmesse in 2016.

Bart Raymaekers, rectoraal adviseur voor cultuur, kunst en erfgoed: "We kijken uit naar de samenwerking met Bart Moeyaert, die na Saskia De Coster en Annelies Verbeke ondertussen onze derde writer-in-residence wordt. Het is een project dat we de voorbije jaren op een positieve manier hebben kunnen vormgeven,

en dat we nu mooi kunnen voortzetten. Zo stimuleren we als universiteit bewust de connectie tussen kunst en wetenschap, verbeelding en onderzoek."

Nét op het goede moment

Bart Moeyaert zal als writer-in-residence het vak Creatief Schrijven doceren aan de Faculteit Letteren. Het vak maakt deel uit van de masteropleidingen westerse literatuur, culturele studies en taal- en letterkunde, maar staat ook open voor studenten van andere opleidingen. Op basis van een motivatiebrief worden twintig studenten geselecteerd, die een semester lang met de auteur aan de slag gaan.

"Dit huisschrijverschap komt eigenlijk nét op het goede moment", zegt Bart Moeyaert. "Twintig jaar lang was ik hoofddocent Schrijven aan de afdeling Woord van het Koninklijk Conservatorium in Antwerpen. In 2021 heb ik bewust plaats gemaakt voor de jonge garde, het nieuwe vuur. Ik wilde mezelf tijd en adem geven, ook om me meer op het schrijven te richten. Toen kwam de vraag om writer-in-residence van KU Leuven te worden, en besepte ik dat ik blijkbaar écht iemand ben die jonge mensen om zich heen wil hebben. Dat is ook meteen het leuke aan het vak dat ik zal doceren: je moet er een motivatiebrief voor schrijven, dus ik kan echt aan de slag met mensen die geïnteresseerd zijn. Dat is fijn. Ik heb zin

om door hen wakker geschud en uitgedaagd te worden."

Zelf weer student

Bart Moeyaert zal verder een cultureel event cureren, en met leden van de KU Leuven-gemeenschap nadenken over de notie van het **'voltooide leven'**. **"Het wordt een uitdaging om dat overkoepelend aan te pakken. Waardig ouder worden, voldoening scheppen in het geleefde leven, waardig sterven, kijken naar de stapstenen die je ontwikkeling hebben vormgegeven ... Het onderwerp prikkelt me heel erg, ik vind het zeer waardevol om erover na te denken. Mensen verstarren vaak als het over de dood gaat. Natuurlijk is het ook een donker en verdrietig gegeven, maar een waar ik niet van wil weggijken. Ik wil erover bijleren: ik verwacht zelf ook weer student te worden."** Bart Moeyaert zal eveneens gelegenheidsteksten schrijven, gastlezingen geven en leesclubs begeleiden. De writer-in-residence selecteert de boeken waar studenten en personeelsleden zich op storten. ■

Meer informatie:

www.kuleuven.be/writerinresidence

Contact:

Professor Pieter Vermeulen, Faculteit Letteren KU Leuven, Onderzoeksgroep Engelse Literatuur, 016 37 69 76

BLACKBIRD

Boeiende film die najaar 2021 in de bioscoop te zien was en intussen van de affiche is verdwenen. Maar hij duikt wellicht op op Netflix en is spoedig op de buis te zien. Geregisseerd door de Amerikaan Roger Michell, met in de hoofdrollen Susan Sarandon als de moeder en voorts Kate Winslet, Mia Wasikowska, Sam Neill en Rainn Wilson.

De film is eerder toneelmatig opgebouwd, en geeft ons een inkijk in wat op het eerste gezicht een goed gepland familieweekend moet worden, in een riante duinenvilla aan de Amerikaanse Atlantische kust. De mater familias van middelbare leeftijd (schitterend vertolkt door mijn favoriete actrice Susan Sarandon) maakt zich op om, samen met haar echtgenoot (een gerenommeerd arts), haar drie volwassen kinderen (twee dochters en een zoon) met hun partners en kinderen te verwelkomen. Ze komt langzaam de trap af om haar voltallige gezin van drie generaties te verwelkomen. Sereen onthult de camera dat ze moeilijk te been is en ernstig ziek is. Vrolijk en warmhartig vangt het gezelschap de feestmaaltijd aan. Het verhaal ontspint zich hartje Amerikaanse nazomer, en toch brengt de camera een grote, uitbundig versierde kerstboom in beeld in de eetkamer. Als moeder na de copieuze en levendige feestmaaltijd het woord neemt om haar familie toe te spreken, vallen de puzzelstukjes op hun plaats. Moeder is terminaal ziek en heeft aangekondigd dat ze tijdens dit feestweekend afscheid neemt van haar familie en haar leven. Ze wil niet verder aftakelen en 'wachten tot het voorbij' is. Ze vindt de kerstfeer het best bij haar afscheid passen... Ze geeft aan elk van haar kinderen een geschenk dat symbool staat voor haar binding als moeder. Haar echtgenoot schenkt ze haar trouwring... Er wordt gehuild en gelachen, zoals het bij elk afscheid gaat. Maar...

Het weekend is nog niet voorbij. Als moeder een rustpauze neemt en zich terugtrekt, gaan de kinderen onderling in dialoog over hun jeugd en het nakende afscheid van moeder. Daarbij komen de onbeantwoorde vragen, de opgekropte frustraties en de weggemofelde familiekwesaties aan de oppervlakte. Het respect voor moeders keuze kantelt en roept weerstand en agressief onbegrip op. De wetenschap dat vader, de arts, moeder zal helpen om haar laatste wens na dit weekend ten uitvoer te brengen, is het vuur aan de lont die dit bizarre kerstfeest aan zee dreigt te doen ont-ploffen. Hoe het afloopt...? Bekijk de film...

Ook al doet de film heel Amerikaans aan (alle doen en laten is 'great' en 'cool'), het acteerwerk is grandioos naar mijn mening en het verhaal wordt op een boeiende manier gebracht. Liefde en haat zijn snaren die dicht bij elkaar liggen op het instrument dat leven heet. En als dit instrument door de nakende dood bespeeld wordt, is de melodie fascinerend. En wie de regie van zijn eigen leven en het einde ervan in handen neemt, roept veel demonen op, in zichzelf en in zijn nabestaanden en omgeving. Je kan het script dus maar beter tijdig zelf beginnen schrijven...

Marc Van Daele
Vrijwilliger bij RWS

Secretariaat

RWS is er voor iedereen, al 39 jaar!

Aarzel niet om hulp of informatie te vragen

Hallo,

U kan bij ons terecht voor praktische informatie en tips.

Per brief, via mail op info@rws.be of telefonisch op het nummer **03 272 51 63**.

Ook op de website www.rws.be vindt u heel wat informatie.

Het secretariaat is telefonisch bereikbaar op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur.

Vragen over lidgeld en documenten kan u dan stellen.

Telefoneren kan echter de hele week op hetzelfde nummer en dat **24/7**.

RWS-medewerkers beantwoorden dan uw vragen. Hou liefst rekening met de kantoor-uren en respecteer indien mogelijk de avonden en de weekends. Voor héél dringende gevallen kan er natuurlijk een uitzondering gemaakt worden. Indien u op de voicemail terecht komt, dan bellen wij zo spoedig mogelijk terug.

Wenst u een **persoonlijk contact**, maak dan een **afspraak**. Hiernaast vindt u een overzicht van onze permanenties.

Wij vragen u vriendelijk om steeds uw **lidnummer** bij de hand te hebben. Zeker als u telefoneert. Uiteraard is dat verzoek ook geldig voor correspondentie per brief of mail. Naast uw adres vermeldt u dus ook uw lidnummer. Uw lidnummer vindt u op uw jaarkaart én op de omslag (bij uw adres) waarin het kwartaalblad verstuurd wordt.

Met dit lidnummer is het inderdaad een koud kunstje om snel uw gegevens op te zoeken. Let wel: de personen die 24/7 paraat staan om uw telefoon te beantwoorden, hebben niet direct toegang tot het ledenbestand en kunnen bijgevolg minder snel antwoorden.

Wij zijn er voor u als u **documenten** nodig heeft: negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en de wilsverklaring euthanasie. Inge vulde documenten hoeft u niet aangetekend te verzenden. Een gewone postzegel volstaat.

Tenslotte nog informatie over **betalingen** aan RWS:

- vermeld steeds uw naam en lidnummer. De betalingen worden digitaal verwerkt, daarom vragen wij u per persoon (lidgelden bijvoorbeeld) een aparte betaling uit te voeren.
- geef zeker bij de overschrijving onder "Vrije mededeling" de reden van de betaling. Bijvoorbeeld "lidgeld", "inschrijving voor een bepaald evenement", "bestelling DVD of boek", enzovoort.
- hou de overschrijvingen "gescheiden": betaal afzonderlijk voor elke soort bestelling en combineer bijvoorbeeld niet met de betaling van uw lidgeld.

Het RWS-secretariaat

Permanenties

Tijdens de permanenties zijn een aantal goed opgeleide RWS-vrijwilligers aanwezig. Zij zijn bereid u algemene informatie te geven over RWS en de voordelen van een lidmaatschap. U kan er de nodige formulieren bekomen of inleveren om te archiveren. U wordt, indien gewenst, geholpen met het invullen van de documenten: negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levens-testament) en de wilsverklaring euthanasie. U kan terecht met al uw vragen over het levens-einde, de wetgeving met betrekking tot euthanasie, patiëntenrechten, enzovoort.

Er wordt alleen op afspraak gewerkt.

Afspraken zijn beperkt tot 30 minuten.

RWS volgt de maatregelen met betrekking tot de volksgezondheid.

Mochten mondkmaskers (terug) verplicht worden, dan zal RWS deze voorschriften volgen.

Met dank voor uw begrip.

ANTWERPEN

Italiëlei 153, Antwerpen

Enkel op afspraak.

Elke eerste en derde donderdag van de maand vanaf 14.00 uur.

Voorafgaandelijk afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

GENT

Vonkel, Zwijnaardsesteenweg 41-43, 9000 Gent

Enkel op afspraak.

Elke derde woensdag van de maand van 14.00 tot 16.00 uur.

Voorafgaandelijk afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

HASSELT

Een persoonlijk gesprek met Johan Jacques kan na afspraak.

Je kan hem bereiken via mail :

johan.jacques@telenet.be of 0474 796 256.

Een videochat kan ook via WhatsApp of facetime.

MECHELEN

Vrijzinnig Centrum DE SCHAKEL Mechelen Steenweg 32, Mechelen

Enkel op afspraak.

Afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

TURNHOUT

Het Huis van de Mens, Begijnenstraat 53, Turnhout

Enkel op afspraak.

Afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

Met genoeg stellen wij u onze nieuwe coördinator Els Schepers voor.

Met haar ruime ervaring in het bedrijfsleven op administratief en communicatief vlak en haar uitgebreide talenkennis is zij de ideale persoon bij wie u terecht kan voor alle praktische informatie.

Els heeft een mooie carrière achter zich. We vernoemen slechts de belangrijkste punten.

Zo behaalde ze een masterdiploma politieke en sociale wetenschappen, studeerde Spaans in Valencia en volgde ook nog een secretariaatsopleiding. In haar loopbaan was ze congresmedewerker, vertaler, werkte ze op de administratie van het AZ Middelheim, op advocatenkantoren en was ze planning-coördinator bij computertechnologie-opleidingen. Sinds 1 juli 2022 is ze nu bij RWS.

Wat bracht je bij RWS?

Ik was op zoek naar een deeltijdse functie, in het Antwerpse en liefst niet te ver van mijn woonplaats. Bovendien leek de job heel veelzijdig, lag ze in het verlengde van wat ik al had gedaan (praktisch) en er was een sociaal aspect aan verbonden. Allemaal redenen die me ertoe hebben aangezet om te solliciteren.

Kende je RWS en haar doelstellingen?

Ik kende RWS nog niet, maar ik solliciteerde in maart en kwam pas op gesprek in mei dus had ik tijd om me wat voor te bereiden en meer info in te winnen.

Mijn moeder overleed een paar jaar geleden en wij als dochters wisten niet veel over palliatieve zorg of euthanasie op dat moment. We hebben het er daarna wel vaker over gehad.

Mijn vader verblijft momenteel in een WZC en is dementerend. Als we op bezoek gaan en merken dat hij soms echt ongelukkig is, denken we nu ook dat het anders had gekund.

Waarom een halftijdse job?

Ik woon dichtbij het WZC waar mijn vader nu verblijft en ga zo veel mogelijk langs. Mijn andere zussen wonen te ver weg of zijn voltijds aan het werk. Het was vanzelfsprekend dat ik de verantwoordelijkheid wat opneem en hem vaak ga bezoeken.

RWS is blij met de nieuwe aanwinst, wenst Els mooie en boeiende werkuren en hoopt op een uitstekende samenwerking.

Na twee jaar van ellende vanwege mijn reumatoïde artritis wil ik sterven.

Ik heb dagen in bed doorgebracht, heb bijwerkingen van de medicatie, mijn handen zijn vergroeid en dát kan pas verholpen worden als mijn reuma onder controle is.

Van de laatste spuiten werd ik nog zieker en ik heb dat aan de reumatoloog doorgegeven. Ik ben vermagerd, heb verstoppingen, dus eet ik zo licht mogelijk en ontstop-pingsdranken maken mij nog zieker.

Ik heb euthanasie aangevraagd en het eerst met de huisarts doorgesproken, maar hij staat er niet achter. Uiteindelijk heb ik contact opgenomen met het Expertise-centrum Euthanasie. Na twee gesprekken konden zij mijn lijden vaststellen.

Er zou een derde gesprek volgen met een SCEN-arts (SCEN staat voor Steun en Consultatie bij Euthanasie in Nederland), maar eerst werd contact opgenomen met mijn reumatoloog. Die hield alles tegen -hij is tegen euthanasie- omdat ik nog niet uitbehandeld was. Waarna uiteraard en tot mijn grote spijt géén derde gesprek volgde.

Hoe ver moet een lijdende gaan als hij geen levenskwaliteit meer heeft, als hij niet verder wil leven? Ik leef al twee jaar als een kluizenaar omdat ik mijn lichaam niet kan vertrouwen. Ik kan nog amper lopen en als die aan-drang er is...

Ik vroeg palliatieve sedatie aan mijn huisarts, maar die krijg ik ook niet.

Dan maar versterven en dat is zeer moeilijk als men er geen kalmerende middelen bij krijgt.

In een brief heb ik alles uitgelegd aan mijn huisarts en reumatoloog. En ik heb al afscheid genomen van mijn naasten.

Na drie dagen redde ik het niet meer. Ik ging door een hel van de dorst.

Ik wil geen proefkonijn zijn voor de medici. Ik ben 62 en klaar met het leven. Ik wil sterven.

Ik moet het schijnbaar zelf oplossen en het is zo inhu-maan voor mijn naasten.

Ik zoek op het internet een middel, waarna een snelle dood intreedt.

R. Ten Wolde

Soms denk ik: als ik nu de dood zag staan,
dan reed ik niet spoor-slags naar Ispahan.
Als er geen dreiging van hem uit zou gaan
keek ik hem alleen maar onderzoekend aan.
Benieuwd, hoe hij me te kennen zou geven;
Kom vriend, 't is gedaan met dit aardse leven.
Geen ziekbed of lange lijdensweg die wenkt.
Blij dat hij mij een kortstondig einde schenkt.
Sprak er dan uit zijn houding geen ongeduld,
zag ik graag nog een laatste wens vervuld.
Dan zou ik vragen: geef me nog even tijd.
ik wil niet graag vertrekken zonder afscheid.
Er resten mij nog wel wat goede vrienden
en meer dan dat, ook enkele teerbeminden.
Die ik wil zeggen, dat het goed is geweest,
dat we hebben geleefd, gelachen en gefeest.
Dát en nog veel meer zou er worden gezegd,
over de weg, die we samen hebben afgelegd.
Een warm en sereen afscheid in peis en vree
Nog bedankt, een kus, and then I'll fade away.

Toon Krijnen
RWS-lid

Geldigheidsduur Wilsverklaringen

VOOR 2 APRIL 2020

Wilsverklaringen ingediend
vóór 2 april 2020 hebben een
geldigheidsduur van vijf jaar en
**zijn bij vernieuwing voortaan
onbeperkt geldig.**

NA 2 APRIL 2020

Wilsverklaringen ingediend/vernieuwd
na 2 april 2020 zijn **onbeperkt geldig!**

Woordzoeker

O	N	G	E	L	U	K	K	I	G
V	U	I	K	O	S	T	E	N	E
E	N	N	E	T	E	W	I	I	R
R	E	E	I	T	B	D	T	E	E
L	K	D	S	H	O	I	P	A	C
E	E	J	Y	D	T	N	I	E	H
D	R	I	F	S	E	D	J	O	T
E	B	L	U	E	L	B	N	B	D
N	E	J	M	E	N	T	A	A	L
Z	G	A	D	V	O	C	A	T	E

Zoek volgende woorden en streep ze door. De letters die overblijven vormen een woord:

ADVOCATE – DEBAT – FYSIEK – GEBREKEN – GERECHT – JUSTITIE – KOSTEN – LIJDEN – MENTAAL – ONGELUKKIG – OVERLEDEN – PIJN – TABOE – WET – ZELFDODING

Ontdek de oplossing elders in dit blad!

IK WORD LID VAN RWS

VOLLEDIG INGEVULD EN ONDERTEKEND STUREN NAAR: RWS, ITALIELEI 153, 2000 ANTWERPEN

Ik wens deel uit te maken van **Recht op Waardig Sterven vzw** en stort op bankrekening: **BE19 3200 2641 7012** van RWS € 20 (per persoon), € 40 (2 personen op hetzelfde adres) € 50 (vanaf 3 personen op hetzelfde adres) en vermeld op de overschrijving duidelijk 'Nieuw lid' + naam + jaartal

Naam 1 Voornaam Geslacht

Naam 2 Voornaam Geslacht

Straat / nr

Postcode Woonplaats

Geboortedatum Tel + E-mail

Handtekening + datum

OP OVERSCHRIJVING VERMELDEN:

'Nieuw lid' + naam + jaartal

JOSÉPHINE ANNE-LAURE VAN NEER

Joséphine, een ongetrouwde boerendochter, woont in een serviceflat in Den Groenen Hof. Haar moeder is in hetzelfde woonzorgcentrum overleden na de ziekte van Alzheimer. Joséphine hield sinds het heengaan van haar moeder voor ogen: Zo wil ik mijn leven niet eindigen, ik zal mijn einde zelf bepalen, er zelf wel voor zorgen.

Samen met enkele anderen van het wzc richt ze de Thanatosclub op. Voor die naam haalden ze inspiratie in de Griekse mythologie: Thanatos is er de verpersoonlijking van de dood. De naam Thanatos leeft trouwens voort in de term euthanasie.

De clubleden, de getrouwen, hebben tegenover elkaar een belofte gemaakt: ze zullen uit het leven stappen als zij zelf vinden dat hun leven voltooid is en de andere leden zullen helpen bij de uitvoering ervan.

Om dit heilige doel te bereiken, onderhouden zij in het wzc een planten- en kruidentuin. Lees: ze kweken plantjes met giftige bladeren of bessen. De oogst kan vermengd worden in koekjesdeeg, zelfgemaakte soep... Voldoende mogelijkheden om, als de tijd rijp is, ieders wens te vervullen en uit het leven te stappen.

Dan komt ineens een donderslag bij heldere hemel: de directeur wil uitbreiden en op hun giftuintje wordt een nieuwe vleugel voorzien. Van "de groene hof" zal dus letterlijk alleen nog de naam overblijven... De clubleden broeden op plannen om de bouw te verhinderen, zonder uiteraard hun ware reden -het verlies van hun grondstoffen- te verklappen.

De lezer komt terecht in wat men in het amateurtheater een deurenkomedie zou noemen: er wordt gestunteld, alles mislukt. De bewoners sukkelen van de ene misdaad in de andere: ont-

voering, maffiapraktijken, een dodelijk ongeluk, tegenstanders uitschakelen...

Joséphine en haar doodbrave vrienden worden erin meegezogen. Ze beleven een maf verhaal (een term die de schrijfster in haar dankwoord gebruikt), zorgen mee voor complicaties, alleen te vinden in een fantasierijke en kolderieke *crime*reeks.

Anne-Laure van Neer stak het zeer ernstige onderwerp "voltooid leven" in een luchtige, vrolijke misdaadkomedie. ■

Mick De Wachter
RWS-redactieraad

Uitgeverij Vrijdag
ISBN 9789464341119

Jouw wil is wet.

Bepaal zélf de omstandigheden van uw levenseinde.

Laat uw negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en wilsverklaring registreren bij RWS en bepaal zelf de omstandigheden van uw levenseinde.

RWS slaat de documenten op in een eigen bestand.

Doe het nu het nog kan.

RWS
RECHT OP WAARDIG STERVEN
Italiëlei 153 • 2000 Antwerpen • www.rws.be

In de boekhandel of op internet

Johan Braeckman & Dirk Verhofstadt (red.)

Etienne Vermeersch Nagelaten Geschriften
Uitgeverij Houtekiet
ISBN 9789089247520

Franky Bussche & Wim Distelmans

Een goede dood - 2002-2012: tien jaar 'controversiële' euthanasiewet?
ASPnEditions ISBN 9789054879909

Ann Callebert

Herstel als antwoord op euthanasie?
Uitgeverij Acco ISBN 9789462925502

Marc Cosyns

Verhalen voor het sterven gaan
E-book & Paperback
Uitgeverij Vrijdag ISBN 9789460012464

Marc Cosyns

MORE eutopia later (e-book)
Uitgeverij Vrijdag ISBN 9789460015076

Leen Dendievel

Georges en Rita
Uitgever: Horizon
ISBN 9789464100211

Amy De Schutter

Hoe je van een klaproos een wilde kat maakt
Witsand Uitgevers ISBN 9789492011626

Marc Desmet

Euthanasie: Waarom niet?
(E-book)
Uitgeverij Lannoo ISBN 9789401426664

Guido Dieperink

Samen waardig sterven

Patrick Herbots

Een pleidooi voor euthanasie zonder grenzen
Maklu-Uitgevers
ISBN: 9789046611012

Mieke Maerten

Ik moet nu gaan
Uitgeverij Cyclus ISBN 9789085750734

Philip Nitschke en Fiona Stewart

Handboek de Vredige Pil
Uitgeverij Exit International Haarlem
ISBN 9789090308012

Lionel Shriver

Tot de dood ons scheidt
Uitgever Atlas Contact
ISBN 9789025471378

Lieve Thienpont

Libera me
Over euthanasie en psychisch lijden.
Uitgeverij Witsand ISBN 9789492011138

De pijn van anders zijn

Uitgeverij Academia Press
ISBN 9789401443562

Beschuldigd van gifmoord

Euthanasie voor assisen, een persoonlijk verhaal
Uitgever: Houtekiet
ISBN: 9789089248893

Teun Toebe

Verpleeg thuis
Uitgever: de Arbeiderspers
ISBN 9789029544382

Annegreet van Bergen

Mijn moeder wilde dood
Uitgeverij Atlas ISBN 9789045016948

Ivo Uyttendaele

De Wetstrijd
Garant ISBN 9789044137040

Gea van Beuningen & Erik van Ophoven

Ik ga met je mee
ISBN 9789090324722

Hugo Van den Enden

Ons levenseinde humaniseren.
Over waardig sterven en euthanasie
VUBPress 2004 ISBN 9054873736

Els van Wijngaarden

Voltooid leven
Uitgever Atlas Contact
ISBN 9789045033044
E-book ISBN 9789045033136

Ine Van Wymersch

Als je wieg op drijfzand staat
Uitgever: Lannoo
ISBN 9789401472807

Ed. Vincent Van den Eynde

Euthanasierecht in België
de wet in verandering (?)
Story publishers, uitgeverij Brepols

Ton Vink

EEN GOEDE DOOD
Euthanasie gewikt en gewogen
Uitgeverij Klement Utrecht, 2017
Paperback ISBN 9789086872244
E-book ISBN 9789086872251

Nuttige adressen

ADMD

Av. Eugène Plasky 144 Bte 3
1030 Schaerbeek
T 02 502 04 85
F 02 502 61 50
info@admd.be
www.admd.be

Vlaamse Alzheimer Liga

Gratis infolijn voor familieleden van
dementerenden en jong-dementerenden
T 0800 15 225 (Gratis)
www.alzheimer.be

Stichting tegen Kanker

Leuvensesteenweg 479
1030 Brussel
Kankerfoon 0800 15 802 (Gratis)
www.kanker.be

Vlaamse Liga tegen Kanker (VLK)

Koningsstraat 217
1210 Brussel
Vlaamse kankertelefoon
T 078 15 01 51
e-kankerlijn@tegenkanker.be
(elektronische variant van de
Vlaamse kankertelefoon)
www.vlk.be

HuizenvandeMens

Alle informatie en adressen over morele
bijstand en vrijwillige plechtigheden
Brand Whitlocklaan 87
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
T 02 735 81 92
www.deMens.nu
info@deMens.nu

Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen

Voor alle adressen en informatie over
palliatieve zorg
J. Vander Vekenstraat 158
1780 Wemmel
T 02 456 82 00
www.palliatief.be

ALS-Liga

T 016 29 81 40
www.als-mnd.be

Humanitas

Psychologische begeleiding
T 0497 644 003

Multiple Sclerose Liga

Voor psycho-sociale begeleiding van
MS-patiënten en hun familie
Boemerangstraat 4
3900 Overpelt
T 011 80 89 80
MS Infolijn 0800 93 352 (Gratis)
www.ms-vlaanderen.be

SENSOA

Vlaams expertisecentrum voor
seksuele gezondheid en voor
mensen met HIV
President Building, 5de verdieping
Franklin Rooseveltplaats 12
2060 Antwerpen
T 03 238 68 68
www.sensoa.be

Tele-Onthaal

Telefonische ondersteuning ivm
persoonlijke zorgen en relatieproblemen
T 106 (Gratis)
www.tele-onthaal.be

Trefpunt Zelfhulp

Voor informatie en adressen van
zelfhulpgroepen in Vlaanderen
E. Van Evenstraat 2c
3000 Leuven
T 016 23 65 07
www.zelfhulp.be

VONKEL vzw

Een luisterend huis
Zwijnaardsesteenweg 41-43
9000 Gent
welkom@vonkeleenluisterendhuis.be

Stichting LevensendeCounseling (SLC)

info@levenseindicounseling.com
www.levenseindicounseling.com

De Einder

Postbus 9, NL-5050 AA Goirle
begeleiding@deeinder.nl
www.deeinder.nl - info@deeinder.nl

Boeken & documenten

Te koop bij RWS

Marc Cosyns & Johanna Vlaminck 20€

*Zoals ik het wil. Gesprekken over
euthanasie*

Marc Cosyns 10€

*Amelie Van Esbeen
De 93 – jarige die nú wou sterven.*

Marc Cosyns & Julien Vandevelde 10€

*Bevroren beeld. Zorg voor de laatste
levensfase*
Boek met dvd

Jef Hermans 15€

De levende dode

Janine De Rop

De rechter en de beul

Informatiebrochure "Het levenseinde" Gratis

*Vragen en antwoorden omtrent de
wettelijke bepalingen in België*

DVD te koop bij RWS

'End credits' 10€

*een film van Marc Cosyns er
Alexander Decommere*

OPLOSSING VAN DE
WOORDZOEKER IS

UITBEHANDELD

OP DE VOORAVOND VAN HET 40-JARIG BESTAAN VAN RWS TER GELEGENHEID VAN 20 JAAR EUTHANASIEWET

1983	Oprichting RWS Vlaanderen Eén jaar na de oprichting in Brussel van ADMD (Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité).	
1999	Hoorzittingen en debatten in het Belgisch parlement. RWS-bestuursleden werden uitgenodigd.	
2002	De euthanasiewet wordt afgekondigd en wordt nog datzelfde jaar van kracht.	
2003	Registratie euthanasiegevallen tussen 22.09.2002 en 31.12.2003	259
2003	RWS neemt het initiatief opleidingen voor artsen en verpleegkundigen te starten, waarna	
2004	LEIF (LevensEindeInformatieForum) in de schoot van RWS opgericht wordt.	
2011	De kaap van 1000 euthanasiecasussen wordt overschreden waarvan 918 Nederlandstaligen en 215 Franstaligen.	1133
2013	Uitbreiding van de euthanasiewet naar minderjarigen.	
2015	Méér dan 2000 euthanasiecasussen waarvan 1620 Nederlandstaligen en 393 Franstaligen.	2022
2019	Aantal aangiftes	2655
2020	Euthanasieverklaringen opgesteld of hernieuwd na 2 april 2020 blijven onbeperkt geldig.	
2020	Het eerste jaar met een daling: - 8 % tegenover 2019	2444
2021	Een stijging: + 10 % tegenover 2020	2699

UITNODIGING

**WOENSDAG 12 OKTOBER 2022
VAN 10.30 UUR TOT 12 UUR.**

RWS-zetel, Italiëlei 153, 2000 Antwerpen

LEZING "BESLISSINGEN BIJ LEVENSEINDE"

De lezing wordt gebracht door dr. Marc Van Hoey, voorzitter RECHT OP WAARDIG STERVEN.

"Beslissingen bij levenseinde of BLE"
**handelt over alle mogelijke individuele beslissingen die artsen
en patiënten kunnen nemen bij het levenseinde.**

U krijgt gerichte informatie en er is tijd tot het stellen van vragen na de lezing.

Toegang is gratis, maar u dient in te schrijven **vóór 3 oktober 2022** op info@rws.be.

Gelieve duidelijk te vermelden dat u inschrijft voor de lezing.

Aandacht: het aantal plaatsen is beperkt tot 35.

RWS kijkt uit naar uw interesse en deelname.